

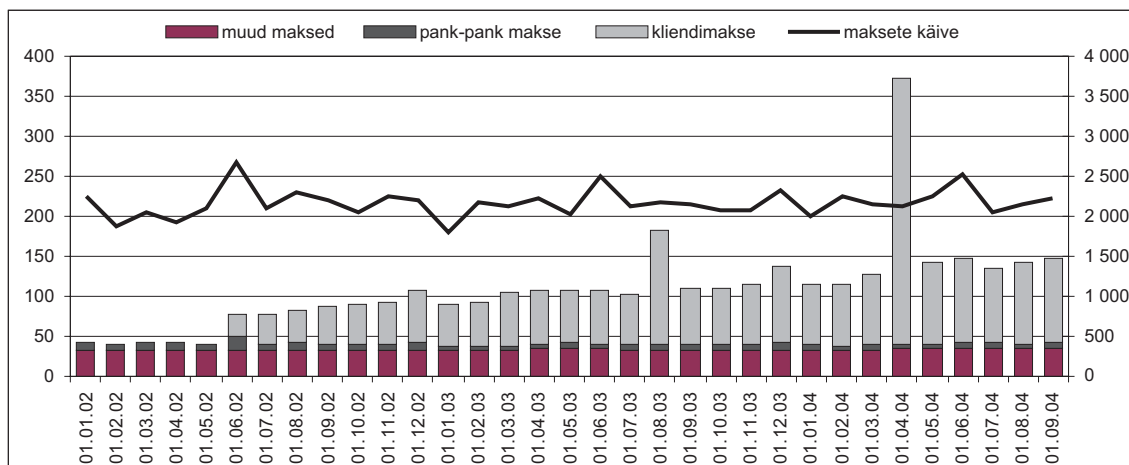
VI MAKSESÜSTEEMID

■ Pankadevaheliste maksete arveldussüsteem

Kiirmaksete arveldussüsteemis (RTGS) arveldati 2004. a II ja III kvartalis keskmiselt 180 makset päevas (vt joonis 6.1). Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga kasvas maksete arv 53%. RTGSi maksete arvu suurenemise peamiseks põhjuseks olid kliendimaksed (kasv 77%), mis moodustasid 76% kõikidest reaalajalistest maksetest.

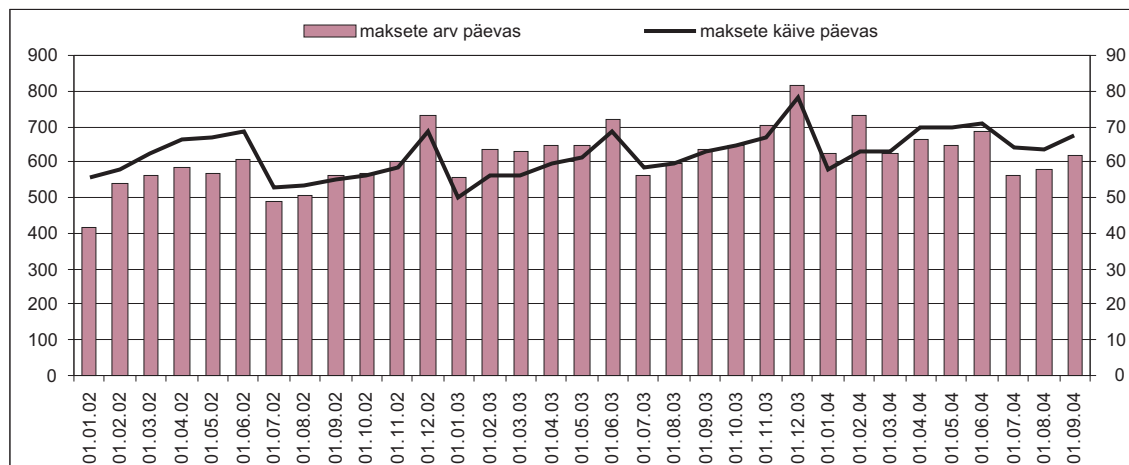
RTGSi keskmine käive oli vaadeldud ajavahemikul 2,2 mld krooni päevas. Suurima osa käibest (62%) moodustasid jaemaksete arveldussüsteemi tagatiskontoga seonduvad maksed. Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga kasvas RTGSis arveldatud maksete käive 4%.

RTGSis arveldatud kliendimaksete keskmine suurus 2004. a II ja III kvartalis oli 2,1 mln krooni, kahanedes aasta jooksul 31% võrra.

Joonis 6.1. RTGSis arveldatud maksete arv (vasak telg) ja käive (mln kr; parem telg) päevas (kuu keskmine)

Jaemaksete arveldussüsteemis (DNS) arveldati 2004. a II ja III kvartalis keskmiselt 63 000 makset päevas (vt joonis 6.2). Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga kahanes maksete arv 1%. Keskmiselt arveldati

Joonis 6.2. DNSis arveldatud maksete arv (tuh tk; parem telg) ja käive (mln kr) päevas (kuu keskmine)

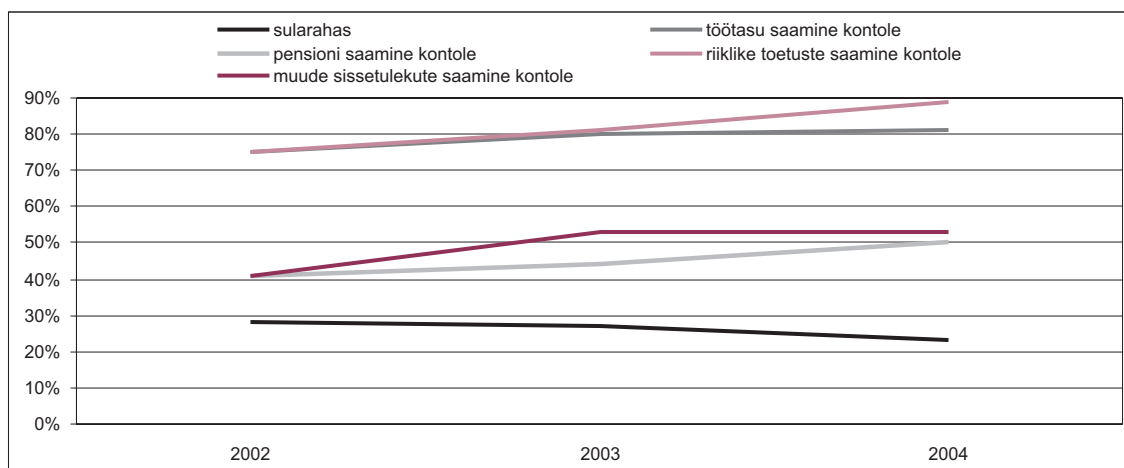
vaadeldud perioodil DNSi vahendusel 676 mln krooni päevas. DNSi käive suurenes võrreldes eelmise aasta sama perioodiga 10%. DNSi makse keskmine suurus oli vaadeldud ajavahemikul 10 800 krooni, kasvades aasta jooksul 11% võrra.

■ Maksevahendus

Maksekeskkond

2004. aastal ei toimunud maksevahenduskeskkonnas suuri muutusi. Seda ajavahemikku iseloomustavad eelnevatel aastatel väljakujunenud trendid.

Eestis tegutsevate krediidasutuste positsioon eraisikute igapäevaelus on sarnaselt eelmistele aastatele tugevnenud. **Nii sissetulekute saamine kui ka maksete tasumine krediidasutuste vahendusel on kasvanud** (vt joonis 6.3). Sularaha kasutamine on saavutanud taseme, kus sularahas sissetulekute saajate ja sularahasissetulekuid eelistajate osakaal on võrdsustumas (2004. aastal sai töötasu sularahas 14% ja eelistaks ka edaspidi sellist saamisviisi 11% töötasu saanud eraisikutest¹). Töötasu laekumised ja maksmised on omavahel seotud. Isik, kes saab töötasu kontole, maksab ka sagedamini mittesularahalisi makseviise kasutades.

Joonis 6.3. Sissetulekute saamisviisid aastatel 2002–2004

Allikas: EMOR

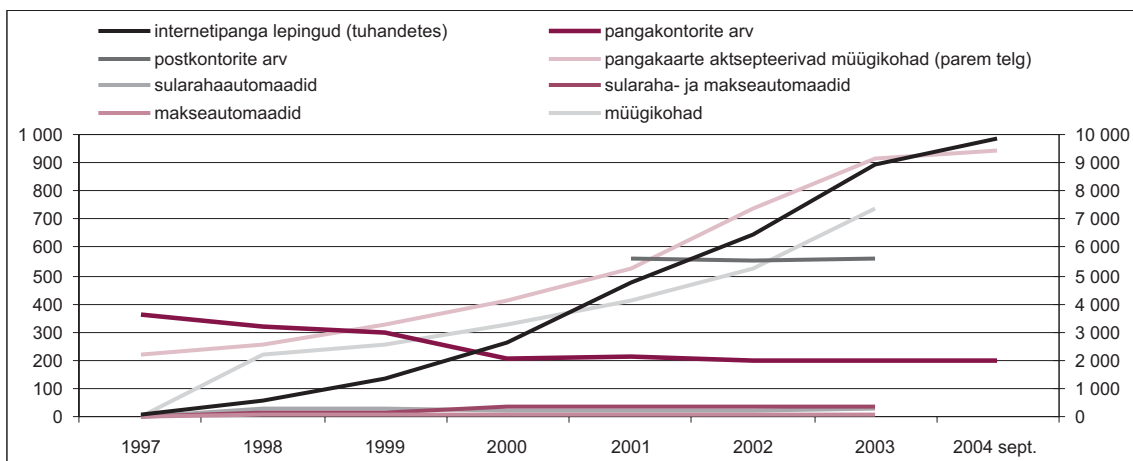
Maksekeskkond on Eestis peamiselt elektroonne ja vähem tõhusate kanalite nagu pangakontorite ja postkontorite arv on viimased neli aastat jäänud samale tasemele või isegi natuke kahanenud² (vt joonis 6.4). Võib järeldada, et pangaklientide rahuldavaks teenindamiseks väljaarendatud pangakontorite ja elektroonsete maksekanalite³ võrk on saavutanud turunõudlust rahuldava taseme.

Elektroonsetest kanalitest kõige enam kasvas **internetipangaga** liitujate arv – 11% (vt joonis 6.4). Kasvutempo jääb alla eelmise kahe aasta näitajatele: tollal kasvas liitujate arv enam kui kolmandiku võrra. Internetipanga kasutamine maksetehingute tegemiseks sõltub n-ö arvutiseerumistasemest ja internetiühenduse kättesaadavusest. **Makseautomaatide ja kaardimakseid võimaldavate müügikohtade** arvu kasv (vastavalt 4% ja 3%) on seostatav uute kaubanduskeskuste ja teeninduskohtade avamisega.

¹ EMORi 2004. aasta septembri maksetavade ja -eelistuste uuring.

² Eesti Posti andmetel.

³ Internetipank, makseautomaadid ja müügikohad.

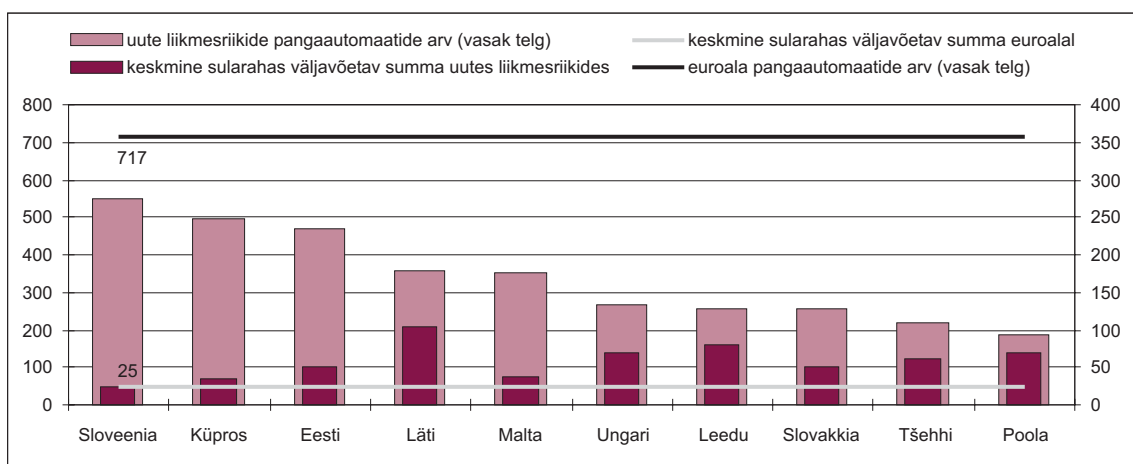

Joonis 6.4. Pankade vahendusel jaemaksete teostamise võimalused Eestis aastate lõikes (näitajad perioodi lõpu seisuga)

Mobiiltelefoni vahendusel oli võimalik kaupade ja teenuste eest tasuda 1525 müügikohas, see arv on ajavahemikul mai kuni september 2004 kasvanud 205 võrra. Eestis on 52 000 mobiilmakse klienti⁴. Erasisikud teevad omavahel kuni 4500 mobiilmakset kuus ning tehingute käive on 1,2 miljonit krooni. Vähem aktiivselt maksavad erasisikud mobiiltelefoni abil kaupmehele ja selliste maksete arv on keskmiselt 600 tehingut kuus⁵.

Pangaautomaatide arvu poolest (miljoni elaniku kohta) on uute liikmesriikide seas esirinnas Sloveenia (551) ja Küpros (494), Eesti (468) on kolmandal kohal (vt joonis 6.5). Euroala vastavad koondnäitajad on uute liikmesriikide omadest kõrgemad.

Korrigeerituna nominaalse SKT suurusele inimese kohta ja võttes aluseks Eesti vastava näitaja, on pangaautomaadist sularahas väljavõetav summa euroalal ja Sloveenias keskmiselt 25 eurot, Küprosel 34 eurot ja Eestis 51 eurot; Lätis on see 103 eurot ja Leedus 80 eurot. Euroalal võetakse pangaautomaadist sularaha keskmiselt 20 korda inimese kohta aastas ja vastavad näitajad on Sloveenias 26, Küprosel 8 ja Eestis 34.

Joonis 6.5. Pangaautomaatide arv miljoni elaniku kohta ja tehingu keskmine suurus uutes liikmesriikides ning euroalal (korrigeerituna nominaalse SKT suurusele inimese kohta ja võttes aluseks Eesti vastav näitaja; EUR) 2002. aasta lõpul

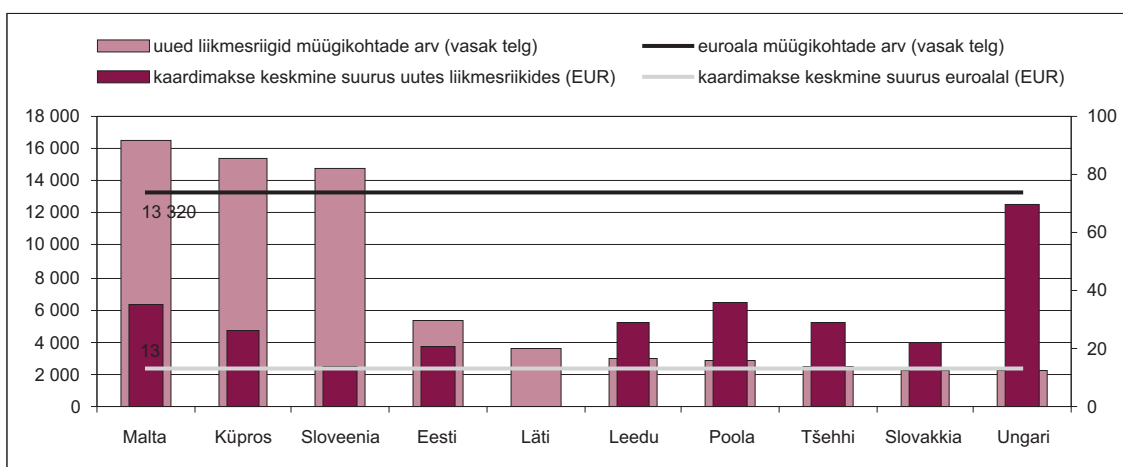
Allikas: ECB

⁴ Juhtival mobiilsideoperaatoril EMT-l on kokku 349 600 lepingulist klienti, mis kajastab mobiilmakse kasvuruumi.

⁵ BNSi andmetel, 14. oktoober 2004. a.

Pangakaardiga tasuta võimaldavate müügikohtade arv miljoni elaniku kohta Eestis (5395) jääb alla nii uute liikmesriikide (6851) kui ka euroala (13 320) keskmistele näitajatele (vt joonis 6.6).

Nii müügikohtade arvu kui ka kaardimaksete keskmise suuruse analüüsi tulemusel võib täheldada seost turisminduse ja ka inimeste maksmisharjumuste vahel. Näiteks, Malta ja Küpros on turismist elatuvad riigid koos paljude majutusvõimalustega, mis kajastub ka nende riikide müügikohtade paljususes (vt joonis 6.6). Hotelliarve tasumisel on tavaline maksta pangakaardiga. Korrigeerituna nominaalse SKT suurusele inimese kohta ja võttes aluseks Eesti vastava näitaja, on kaarditehingu keskmine suurus euroalal 13 eurot. Ungaris, kus pangakaardiga maksmisvõimalused on kasinad, aga makstakse harva, kuid kallite kaupade ja teenuste eest, on see näitaja 70 eurot. Kaarditehingute keskmine arv elaniku kohta on uutes liikmesriikides 13 ja Eestis 25 tehingut. Eestis makstakse pangakaardiga väikeseväärtuseliste maksete eest – tehingu keskmine suurus on 21 eurot ja uutes liikmesriikides keskmiselt 31 eurot⁶.

Joonis 6.6. Pangakaardiga tasuta võimaldavate müügikohtade arv miljoni elaniku kohta ja kaardimakse keskmine suurus uutes liikmesriikides ning eurosoonis (korrigeerituna nominaalse SKT suurusele inimese kohta ja võttes aluseks Eesti vastav näitaja; EUR) 2002. aasta lõpul

Allikas: ECB

Krediidasutuste vahendusel teostatavad maksed

Eesti on tuntud elektroonsete makseviiside ulatusliku kasutamise poolest ja vaadeldaval perioodil ei toimunud märkimisväärsed muudatusi inimeste väljakujunenud maksmisharjumustes (vt joonis 6.7). Jätakuvalt maksti vähem telepanga vahendusel ja pangakontorist paberil maksekorraldust tehes. Telepanga maksekorralduste arvu kahanemise üks põhjus on internetipanga teenusest kõrgem hind⁷, mistõttu väikeettevõtetest telepanga kliendid on sellest loobunud ja liitunud odavamaga internetipangaga. 2004. a septembri lõpus oli krediidasutustel internetipanga kasutamiseks sõlmitud 988 000 lepingut. Otsekorralduste populaarsus kasvab ja selle edasine areng sõltub otsekorralduste ühtse krediidasutustevahelise toimimisskeemi loomisest.

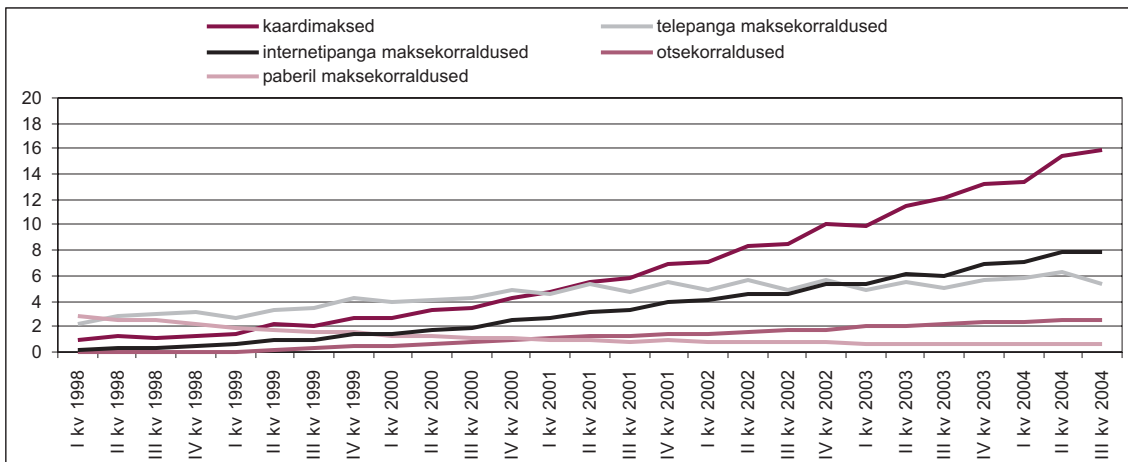
Sularahata makseviiside osas ei sarnane Eesti õieti ühegagi uutest liikmesriikidest⁸. Nii näiteks on Ungaris otsekorralduste osakaal Eestist suurem (Ungaris 22% ja Eestis 8%) ja kaardimaksete osakaal on Eestist

⁶ Seoses erineva andmete kogumise meetodikaga võivad Euroopa Keskpanga kogutud andmed olla mõnes osas võrreldamatud.

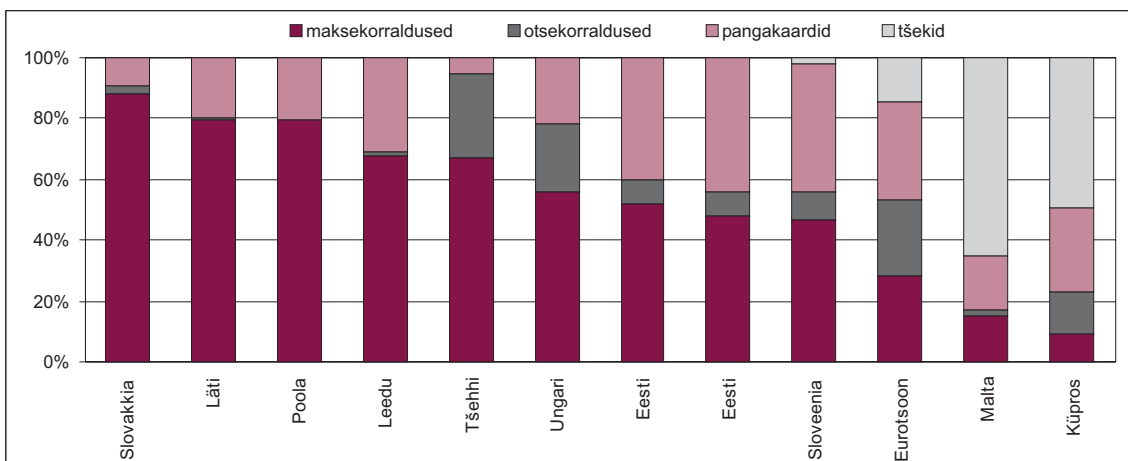
⁷ Telepangaga ühekordne liitumine on tasuta ja igakuiselt tuleb maksta kuutasu, mida arvestatakse kontopõhiselt. Maksekorralduste teenustasud on vastavalt hinnakirjale. Internetipangaga liitumine ja konto hooldus on tasuta ja maksekorralduste teenustasud on vastavalt hinnakirjale.

⁸ Eesti sularahata makseviiside struktuur sarnaneb Soome ja Rootsi omaga, kus kasutatakse peamiselt pangakaarte ja krediidikorraldusi (Finantsstabiilsuse Ülevaade, mai 2004).

kaks korda väiksem (Ungaris 22% ja Eestis 44%; vt joonis 6.8). Sloveeniast erineme selle poolest, et Eestis ei kasutata tšekke. Euroalal on välja kujunenud järgmine sularahata makseviiside struktuur: maksekorraldused 28%, otsekorraldused 25%, kaardimaksud 32% ja tšekid 14%.

Joonis 6.7. Enim kasutatavad makseviisid Eestis (mln tk)

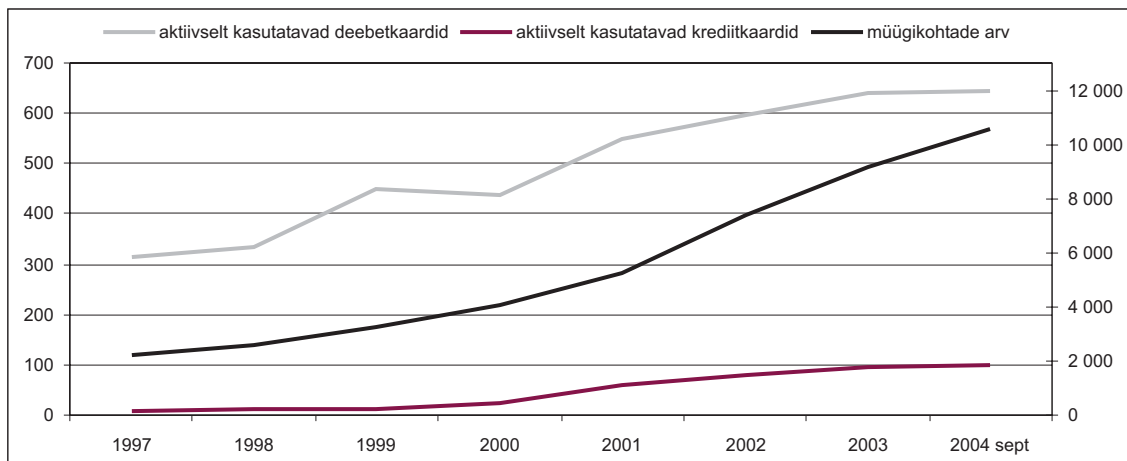
Joonis 6.8. Sularahata makseviiside osatähtsus sularahata maksete koguarvust uutes liikmesriikides ja euroalal 2002. aasta lõpul

Allikas: ECB

Pangakaartide kasutamine

2004. a III kvartali lõpuks olid Eestis tegutsevad krediitiasutused väljastanud 1,3 mln pangakaarti (märtsis 1,2 mln). Jätkuvalt suurenes passiivsete pangakaartide osatähtsus, mis moodustas väljastatud kaartidest 23% (märtsis 21%). Nii II kui ka III kvartali jooksul väljastati ligi 20 000 deebetkaarti ja 20 000 krediitkaarti kvartali kohta. Sel ajavahemikul kasvas krediitkaartide osakaal 17%lt 19%le. Keskmiselt igal viiendal elanikul oli krediitkaart ja aktiivselt kasutas seda iga kümnes elanik.

Tuhande Eesti elaniku kohta oli aktiivselt kasutatavaid pangakaarte 744, neist 643 olid deebet- ning 101 krediitkaardid (vt joonis 6.9). 2004. aastal jätkus krediitkaartide väljastamine stabiilses tempos. Võrreldes 2003. aasta septembriga kasvas krediitkaartide arv 43% võrra, aktiivsete krediitkaartide arvu kasv oli samal ajal 11%.

Joonis 6.9. Pangakaartide arv Eestis 1000 elaniku kohta (vasak telg) ja kaardiga tasuda võimaldavate müügikohtade arv (parem telg) aasta lõpu seisuga

TAUSTINFO

EUROOPA LIIDU SISESTE EUROMAKSETE TEENUSTASUD

Euroopa Liidus reguleerib ELi piires teostatavate euromaksete teenustasusid 2001. aastal vastuvõetud määrus⁹, mis kehtestab eeskirjad kuni 12 500 EUR suuruste eurodes nomineeritud maksete tarvis. Määruse kohaselt peavad liikmesriigis eurodes nomineeritavate siseriiklike maksete ja ELi siseste välismaksete teenustasud olema võrdsed. Alates 1. jaanuarist 2006 plaanitakse määruse laiendamist kuni 50 000 EUR suurustele eurodes nomineeritud maksetele. Määrus kehtib ka nende liikmesriikide vääringus tehtavate välismaksete suhtes, kes on teatanud komisjonile otsusest laiendada määruse kohaldamisala oma vääringule. Selline vääring on näiteks SEK.

Määrust kohaldatakse ainult sellistele ELi sisestele ülepiirilistele maksetele, mis vastavad järgmistele nõuetele:

- makse on summas kuni 12 500 EUR;
- maksja ja saaja pank asuvad Euroopa Liidu liikmesriigis;
- maksekorraldusel on saaja identifitseeritav rahvusvahelise kontonumbri (*IBAN*) ja saaja panga tunnuskoodi (*BIC*) järgi;
- saaja konto *IBAN* ja saaja panga *BIC* viitavad ühele ja samale liikmesriigile;
- maksja ja saaja kannavad rahaülekande kulud;
- maksel on selgitus.

Kui vähemalt üks eelnevatest nõuetest ei ole täidetud, siis ei ole tegemist määruse reguleerimisalasse kuuluva maksega ning sellisel juhul võib makse eest nõutav teenustasu erineda liikmesriigis eurodes nomineeritava siseriikliku makse eest nõutavast teenustasust.

⁹ Euroopa parlamendi ja nõukogu 19. detsembri 2001. aasta määrus (EÜ) nr 2560/2001 eurodes tehtavate välismaksete kohta.

Määruse jõustumise tulemused Eestis

ELiga liitumise hetkeks olid Eestis tegutsevad kommertsbankad ühtlustanud eurodes nomineeritavate siseriiklike ja ELi siseste välismaksete teenustasud. Lisaks on suuremates kommertsbankades määrusele vastava makse eest nõutav teenustasu oluliselt väiksem kui mistahes muus vääringus tehtava **ülepiirilise makse eest nõutav teenustasu.** Nii näiteks on euros nomineeritud ELi sisese makse eest nõutav teenustasu kolmes suuremas kommertsbankas 30 krooni.

ELiga liitumise hetkest odavnesid makse algatajale eurodes nomineeritud siseriiklike ja ELi siseste välismaksete teenustasud. Makse saaja peab raha laekumisel arvestama panga hinnakirjajärgse teenustasuga, mis on vahemikus 85–100 krooni.

OTSEKORRALDUSED

Otsekorralduste skeemid Eestis

Viimaste aastate jooksul Eestis toimunud elektroonsete makseviiside propageerimise tulemusena on pangakliendid maksete eest tasumiseks üha enam hakanud kasutama lisaks muudele elektroonsetele makseviisidele ka otsekorraldust¹⁰. Otsekorralduste populaarsuse kiire kasvu (vt joonis 6.7) peamiste põhjustena võib välja tuua selle kasutamise **mugavuse** ja **lihtsuse**. Lisaks sellele on otsekorraldusteenuse kasutamine raha maksjale tasuta, raha saajale annab aga võimaluse juhtida täpsemalt rahavoogusid ja lihtsustada makseteabe töötlemist.

Käesoleval ajal on Eestis kasutusel kaks erinevat otsekorralduse skeemi: **pangasisene** otsekorralduse skeem ja **pankadevaheline** otsekorralduse skeem (vt joonised 6.10 ja 6.11).

Pangasisene otsekorralduste skeem

1. Raha maksja, raha saaja ja maksja/saaja panga vahel sõlmitakse leping.
2. Raha saaja saadab maksja/saaja pangale maksenõude ja raha maksjale arve.
3. Maksja/saaja pank debiteerib raha maksja kontot ja krediteerib raha saaja kontot.
4. Maksja/saaja pank edastab debiteerimistulemused raha saajale.

Pankadevaheline otsekorralduste skeem

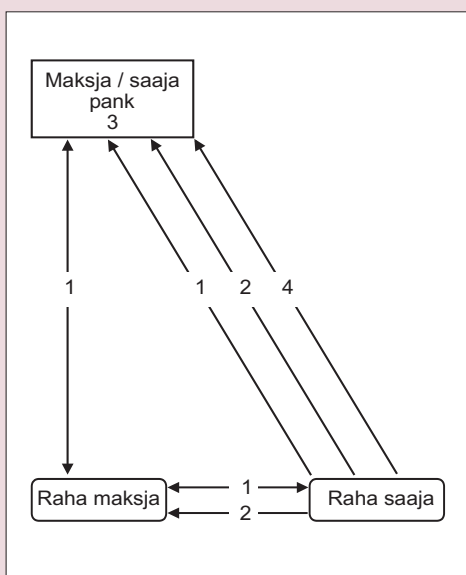
1. Raha maksja, raha saaja ja maksja panga vahel sõlmitakse leping.
2. Raha saaja saadab maksja pangale maksenõude ja raha maksjale arve.
3. Maksja pank debiteerib raha maksja kontot.
4. Maksja pank saadab maksejuhise saaja pankade vaheline **infovahetus käib läbi Eesti Maksekeskuse (EMK)**. Oma olemuselt on nii siin kirjeldatud skeemid kui ka läbi EMK toimivad skeemid analoogsed, erinevus seisneb vaid makseteabe¹¹ töötlejas ja edastajas. Nimelt, kui EMK vahenduseta skeemi kasutamise korral teeb seda pank ise, siis läbi EMK toimivas skeemis korraldab seda EMK.
5. Saaja pank krediteerib raha saaja kontot.
6. Maksja pank saadab debiteerimistulemused raha saajale.

Lisaks eelkirjeldatule kasutatakse nii pangasisese kui ka pankadevahelise otsekorralduse skeemi puhul varianti, mille korral raha saaja ja maksja pankade vaheline **infovahetus käib läbi Eesti Maksekeskuse (EMK)**. Oma olemuselt on nii siin kirjeldatud skeemid kui ka läbi EMK toimivad skeemid analoogsed, erinevus seisneb vaid makseteabe¹¹ töötlejas ja edastajas. Nimelt, kui EMK vahenduseta skeemi kasutamise korral teeb seda pank ise, siis läbi EMK toimivas skeemis korraldab seda EMK.

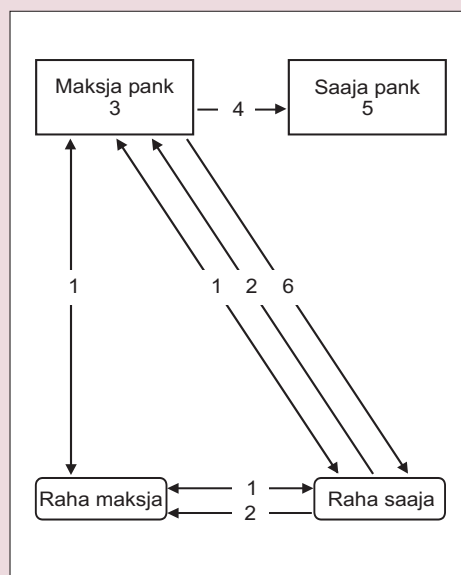
¹⁰ Otsekorraldus on kolmepoolne kokkulepe, millega raha maksja annab maksja pangale õiguse debiteerida raha maksja kontot raha saaja poolt esitatud arvel märgitud summa ulatuses.

¹¹ Makseteabe all mõeldakse maksenõudeid ja/või debiteerimistulemusi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et otsekorraldusteenuse turul **puudub ühtne toimimisskeem**.

Joonis 6.10. Pangasisene otsekorralduste skeem

Joonis 6.11. Pankadevaheline otsekorralduste skeem